

Af Mogens Norn

SKELLER, ERIK (1914-96)

Frihedskæmper, Grønlandsforsker, Oftalmolog

Skeller's liv var interessant, fordi han ikke "kun" var øjenlæge, men aktiv frihedskæmper under den tyske besættelse, distriktslæge i Grønland, skrev antropologisk – oftalmologisk disputats om Østgrønlænderne, var øjenlæge på Hospitalsskibet Jutlandia under Korea-krigen og var et sympatisk og energisk menneske.

Erik Skeller i Thule.

Denne skildring er navnlig baseret på Skeller's to "Fristile", som er fortrolige og morsomme erindringer. (Skeller 1989 og 1995).

Skeller blev født i Viborg som søn af grosserer Simon Knudsen. Erik skiftede efternavn i 1943, fordi patienter blev forvirrede, når de ventede deres egen kreds-læge dr. Knudsen – så kom vikar dr. Knudsen! – En kollega spøjte med: "Når du skeler, så gå til Skeller!" -

Efternavnet Skeller skyldes Skelhøje ved Viborg eller Skellerhøj ved Lemvig.

Under den tyske besættelse af

Danmark og Norge den 9. april 1940 fløj de tyske kampfly uafbrudt over himlen nordpå. Senere blev nedkastet et "oprop". Skeller boede da på Finsen Institutet i København over for sin "kirurgiske læremester" Ole Chiewitz (1883-1946). De mødtes på vejen, begge i pyjamas. Chiewitz stod med opråbet i hånden og råbte: "Det skal de famme (fandeme) få betalt!" (Skeller 1995).

Det løfte holdt Chiewitz. Han kom i tysk fangenskab december 1942 til april 1943. Han blev medlem af det danske Frihedsråd.

Senere kom Skeller i forbindelse med andre personer fra den danske frihedsbevægelse: Mogens Fog (professor i neurologi, medlem af Frihedsrådet 1943, minister 1945) Erik Husted, (professor i kirurgi ligeledes på Rigshospitalet i København og medlem af Danmarks Frihedsråd), præsten Kaj Munk etc.

Fra embedseksamen fik Skeller turnus på Gentofte Amtssygehus, hvor han allerede arbejdede med illegale blade.

Fra februar 1943 blev han vikar i Kristian Nørby's praksis i Lemvig.

Nørby døde i april 1943, hvor Skeller måtte overtage hans travle praksis.

I Lemvig udførte Skeller sit arbejde som frihedskæmper. Han fortsatte ikke alene med illegale blade, der gav sandheden frem for de censurerede danske aviser med falsk nazistisk propaganda. Skeller blev også bevæbnet, deltog i nødvendige skydeøvelser. En gang udført i hans konsultationsstue, hvis væg var gavl ind til tyskernes kvarter i Lemvig. – Skeller's skud gik bragende ind i væggen. På foto vises den énetages lægebolig med konsultationsrummets tre vinduer sammenbygget med tyskernes treetages hus.

Ikke langt fra en ensomt beliggende gård med våbenopbevaring blev Skeller i sin lægebil standset af tyskerne. I bagagerummet havde han

Lægeboligen i Lemvig.

våben, en presenning og oven på det sin lægetaske. Heldigvis undersøgte de kun tasken (Skeller 1989).

Skeller var medlem af Frihedsrådets lokalkomiteé i Lemvig på otte medlemmer.

Ved krigsafslutningen blev Skeller udset til at køre gennem Jylland mod syd for at møde general Montgomery's engelske "ørkenrotter" og med stort hvidt flag på bilens køler køre triumftog tilbage til Lemvig foran styrkerne. Skeller var som modstandsmand i et mæglingssmøde med en tysk officer og deltog i tyskernes tur sydpå "Zum Fuss". Han overvågede danske værnemagere og modvirkede angreb på forældre og piger, sidstnævnte kronraget som straf for omgang med tyske soldater.

Der var mange læger blandt frihedskæmperne i Danmark. Blandt øjnlægerne kan nævnes: Gustav Østerberg (1899-1974), Viggo Clemmesen (1910-2001) og Lis Mellemsgaard (1924 -); - (jvf. Norn 2005).

Befrielsen blev fejret i Lemvig i Teglgårdsbakkerne af 5-7000 mennesker. Skeller fik æren af at lede mødet. (Skeller 1989). I marginen på et avisudklip har Skeller med blyant skrevet: "Folketaler for første og sidste gang" ud for billedet, hvor han taler i mikrofonen for folkemængden.

Desværre blev Skeller og andre chikaneret af magtfulde borgere i Lemvig, så Skeller søgte nu at blive distriktslæge i Grønland. Det lykkedes trods mange ansøgere, takket være anbefaling til Grønlands Styrelse fra Ministeriet for særlige anliggender, Mogens Fog: "Dygtig ung læge, og han har ydet en værdifuld og risikabel indsats i frihedskampen..."

I august 1945 sejlede så Skeller med Grønlandsskibet Disko i seks uger (!) med nye håndværkere til erstatning for dem, der forblev på Grønland under hele krigen, så der var flere passagerer end normalt på den farefulde rejse langs Norge gennem minefelterne. I Ivigtut blev Skeller omladet til Kryolitskibet Julius Thomsen.

Skeller blev distriktslæge i Upernavik, Thule og Qutdligssat i et par år.

I Upernavik (som betyder Forårspladsen, og er den nordligste by i Vestgrønland), var lægebo-ligen kold, da familien kom derop. Den første nat vågnede Skeller op, fordi hans seng var blevet våd. Hans kone og ældste datters senge var tørre, men

den mindste datters var også våd (1 ½ år gammel). Det dryppede fra loftet.

Ved middag hos udstedbestyrer A. Drostvad (Suko) fik Skeller en lidt sødt smagende kødret, som Skeller blev dejlig mæt af. Det var en slædehund, der ikke var så dygtig i spanDET. Suko er nu død og begravet på Vestre Kirkegård i København, Grønlandsafdelingen række 3, nr. 5.

Den tyvende marts meddeles, at kolonibestyreren i Thule er blevet alvorlig syg. Der var ingen læge deroppe. Skeller rejste langs Melvillebugten på slæde derop med to grønlandere (begge med navnet Maisanguark, ca. 40 og 20 år gamle) med teltovernatninger.

I Thule (Dundas, Gammel Thule) var kolonibestyreren så syg, at evakuering til Danmark blev nødvendig, så snart Skeller var færdig med de andre patienter. Der var dengang ingen flymuligheder. Det blev så på fire slæder med fire inuitter over og langs med Indlandsisen, fordi der var åbent vand i Melvillebugten. Treoghalvtreds døgn, temperatur minus 8-42 grader, tusind km i luftlinje.

På et tidspunkt var Skeller forståeligt nok ved at give op. En inuitvittighed efter varmt venskab: "Vi laver et kors af mederne på en slæde her med ordene: Nakorsak toquvoq (her er lægen død)" (Skeller 1995).

Den 30. juli 1947 sejlede Skeller atter til Thule. Tilbage igen 24. august. Han skulle som Thulekendt assistere Grønlands Styrelses første inspektionsrejse efter krigen med direktør Knud Oldendow og stab.

På denne Thulerejse så Skeller en "vejrstation" opført af USA. Det var begyndelsen til Thule Air Base, der bl.a. betød, at befolkningen i Gammel Thule i 1953 blev tvangsforflyttet til Inglefield Bugten langt yderligere mod nord, 100 km i luftlinje. Skeller skrev om "vejrstationen", som

Angmassalik Sygehus 1981 (Tegnet af Norn).

chokerede Oldendow og gjorde ham rasende. Det gav anledning til avis-polemik så sent som i 1995.

I Qutdligssat fra juli 1947 til marts 1948 (Skeller 1995) havde Skeller travlt: Der var en epidemi af gonorrhoe med lægens irriterende udsprog om, hvem der havde været sammen med hvem "og det kan jeg forsikre dig om, at det havde de!". Yderligere kom en ukendt epidemi, så 132 blev syge og 11 døde af de i alt 930 indbyggere i kulminebyen. Skeller mistænkte paratyfus A, psittacose eller trikiner. Årsagen var spisning af rått kød: Trichinose. Det var første gang, den lille rundorm er påvist i Grønland. Trikiner lever i tyndtarmen, larverne kommer ad lymfe- og blodvejen til muskulaturen, hvor de indkapsler sig. Efter feber og diarrhoe kommer ødemer af øjenlåg, exantemer, muskelsmerter, pneumoni.

Skeller (1948) har beskrevet denne først erkendte epidemi i Grønland: Ødemer findes hos 73%, palpebralødem dog kun hos 2%, hvilket Skeller antager skyldes inuits ansigts større fedtindhold og mindsket subpalpebrale bindevæv. Exanthemerne fandtes hos 80%.

Niels Thorborg kom op fra Serum Institutet. Skellers biopsi fra muskelvæv fra en af de døde gav den endelige diagnose. Skeller skrev uden videnskabeligt om calmettevaccination og øjensygdom i Grønland (Skeller 1948 og 1949).

Slædehund hviler på sin slæde.

cination og øjensygdom i Grønland (Skeller 1948 og 1949).

Qutdligssat betyder, det der puttes i lamperne. Det var en kulmineby på nordøstkysten af Diskøen ved Vejgat, strædet er her kun 20 km bredt. Minen blev nedlagt 1970-72. De 2000 indbyggere blev flyttet til store sociale problemer.

Angmagssalik

20. juni - 13. oktober 1950

Skeller blev surnummerær på Rigshospitalets øjenafdeling. Her diskuterede han med chefen professor Holger Ehlers emnet til en disputats. Ehlers foreslog irisstrukturen, arvebiologisk belyst, som Skeller arbejdede med i knapt et år, derefter orbitas tryk, men Skeller foretrak eget emne: Grønland: Østgrønlandernes anatomiske særpræg og øjne (Skeller 1954). Det blev til intense studier i Angmagssalik, der bl.a. viste, at der ikke findes myopi (jf. Norn 1992), behåring er sparsom, blodtype B fremherskende etc.

Disputatsopponenterne i 1954 var professor Tage Kemp, Arvebiologisk Institut og Ehlers. Førstnævnte brugte ordet race (trods nazismens misbrug af begrebet). Kemp hævdede, "at racen har udviklet sig under en tilpasning til naturen, etniske grupper er et overflødig ordvalg." I dag mener vi, at homo kun udgør én fælles race. Kemp roste dispu-

tatsens øjenafsnit. Ehlers roste det antropologiske. Professor Thalbitzer (eskimolog) gav komplimenter og ros (avisreferater). Skeller blev senere opfordret til yderligere undersøgelser i Alaska: I Kodiak, den ældste by, hvor han studerede 450 øjne i 1961.

Uddannelse.

Ehlers foreslog som led i Skellers uddannelse til øjenspecialet: Sct. Hedvigs Klinik i Kolding hos overlæge Kjølbye, hvor han efterfulgte Emil Frandsen i 1950. Der var i konsultationen op til 123 patienter om dagen. Kjølbye sagde kort efter Skellers ankomst: "De synes at være praksisvant (Skeller havde kun haft ½ år på Rigshospitalet), så jeg tager til København et par dage". Skeller arbejdede i den travle klinik i to år, efterfulgt af Vagn Ohrt og Mogens Norn etc. Patienterne lå på den katolske Sct. Hedvigs Klinik.

Johannes Kjølbye (1887- 1963) var en dygtig og veluddannet øjen-

læge med kulturelle interesser (formand for Museet på Koldinghus, kunst). Han udarbejdede spillekort for svagsynede i 1956.

Skeller blev videreuddannet på københavnske hospitaler. Der var stadig længsel efter Grønland, men ingen ledig stilling. Skeller blev i juni-oktober 1953 øjenlæge på Hospitalsskibet Jutlandia. I 1962-65 blev Skeller overlæge og professor på det Skandinaviske Universitetshospital i Soul, Korea. Skeller blev formand for Dansk- Koreansk Selskab 1966-73, tildelt Koreamedaljen i 1966 (Den danske Lægestand 17. udg.).

Skeller havde øjenpraksis i Nordkøbenhavn fra 1953 i Virum, fra 1960 i Lyngby (Hovedgaden 21), i alt i 35 år. Det blev til i alt omkring 350 tusind journal-kartotekskort, 22 øjenlæger har været vikarer og assistenter. Den 3. Juni 1994 inviterede han ansatte og venner til "mimrekomsammen, kom uden slips og med korte skørter". Det viste sig

uventet også at være hans 80 års fødselsdag! "Hyggeligt. Idet Skeller selv holdt talerne. Vi er også lidt i hans velholdte have" (min Dagbog XXVII).

Skeller blev gift første gang som 24 årig med tandlæge Inga Christensen (Den danske Lægestand 12. Udg.). Anden gang som 40 årig med Ruth Ballund Jensen, født i 1927. Han traf hende første gang ved Ehlers' 60 års fødselsdagsreception. Hun var sekretær ved øjenafdelingen på Rigshospitalet.

Skeller døde efter afmagring, hudeksfoliation og c. laryngis uden klager, taknemmelig over livet, det var jo et rigt liv. Det var ham, der trøstede os andre. Han blev begravet 18. juni 1996 ved en smuk ceremoni, han selv havde planlagt: "Orgelmusik med sang. What a wonderful word, skovensomhed, fugle, sol og sommer." En søster talte. Familien bestemte, at vi sammen bad Fadervor.

Referencer: www.oftalmolog.com ■

Referencer.

- Norn, M (1992) Oftalmologiens historie i Grønland. Suppl. Oftalmolog.
- Norn, M (1997) Myopia among the Inuit population of East Greenland. Acta Ophthalmol. 75: 723-25.
- Norn, M (2005) Tre danske øjenlæger, aktive under besættelsen. Oftalmolog 25 (4) 18-20.
- Skeller, E (1948) Trichinose i Kutdligssat. Ugeskr. f. Læger 110: 602-07.
- Skeller, E (1948) Calmettevaccination i Grønland. Månedsskr. f. prakt. Læg. 11: 465-68.
- Skeller, E (1949) Øjensygdomme i Grønland. Ugeskr. f. Læg. 19: 529.
- Skeller, E (1954) Anthropological and ophthalmological studies on the Angmagssalik Eskimos. Medd. om Grønland 107 (4) pp. 231, 2 plancher. 21 figs and 86 tables. Bianco Lunos Trykkeri, Kbhvn.
- Skeller, E (1955) Arcus senilis corneae, its frequency in some ethnic groups. Acta Ophthal. 33: 623-26.
- Skeller, E (1992) Fristil I. pp. 33.
- Skeller, E (1995) Fristil II. pp. 146. Trykt i 100 eksemplarer. Vesterkopi, Virum.